

WPROWADZENIE

Podstawowym przedmiotem rozważań zawartych w niniejszej monografii są zróżnicowane obrazy rzeczywistości, pojawiające się w szeroko rozumianym dyskursie społecznym. Rzeczywistość społeczna przedstawiana jest również w formie ikonograficznej, stanowiąc swoiste uzupełnienie dominującego, dyskursywnego sposobu doświadczania i przeżywania przez jednostki świata społecznego. Autorzy zawartych w tej pracy tekstów, młodzi pracownicy nauki i doktoranci, podejmują w swych rozważaniach dość zróżnicowane wątki tematyczne i stosują zróżnicowane paradygmaty badawcze. Jednak łączy ich to, co stanowi o wartości ich publikacji – doniosłość i aktualność podejmowanych problemów, wysoki poziom erudycyjności w wybranym obszarze tematycznym, rzetelność metodologiczna oraz wyobraźnia socjologiczna, pozwalająca z jednej strony dość swobodnie poruszać się w obszarze trafnych interpretacji, z drugiej zaś w obszarze społecznych perspektyw. Takie przymioty stanowią w mojej ocenie dobrą prognozę, dotyczącą nie tylko ich dalszego rozwoju naukowego ale również zapowiedź tego, że podejmowana przez nich w przyszłości tematyka badawcza przyczyniać się będą do rozwoju zróżnicowanych perspektyw poznawczych w socjologii.

Monografię otwiera tekst K. Kubali, poświęcony obrazom Unii Europejskiej w polskim dyskursie prasowym. Autor koncentruje się na dwóch podstawowych grupach zagadnień. Pierwsza z nich dotyczy prezentacji deskryptywno-eksplanacyjnego modelu analizy dyskursu. Na model ten składają się: ciągi kategoryzacji (zakotwiczeń i obiektywizacji), których dokonują strony dyskursu, podstawowe sposoby obiektywizacji i zakotwiczeń, zawarte w poszczególnych wypowiedziach, dominujące rodzaje uzasadnień aksjologicznych (pragmatyczne, realistyczne i romantyczne) oraz „ontologiczny” charakter, który swoim komunikatem próbują nadawać przedstawiciele poszczególnych stron debaty, posiadający odrębne reprezentacje. K. Kubala dowodzi, że dyskurs wyczerpuje się najczęściej poprzez uruchamianie czterech podstawowych wizji rzeczywistości: normatywnej (idealizacyjno-utopijnej), deskryptywnej, deskryptywnej i pożądaney (zadaniowo-rozstrzeniowej). Opracowany przez K. Kubalę model analizy dyskursu pozwala na dokonanie analizy kompleksów dyskursywnych, a więc na zidentyfikowanie warunków dyskursywnych, towarzyszących tworzeniu, podtrzymywaniu bądź zmianie interpretacyjnych ram odniesienia

zawartych w publicznie dostępnej wiedzy na temat instytucji, przedmiotów i procesów świata społecznego.

Druga grupa zagadnień odnosi się zaś do prezentacji i interpretacji analizy kompleksów dyskursywnych, odnoszących się do Unii Europejskiej, zrekonstruowanych na podstawie tygodnika „Gazeta Polska” i przy wykorzystaniu zaprezentowanego wcześniej modelu analizy.

Tekst M. Kotrasa dotyczy obrazów przywództwa politycznego na poziomie regionalnym, wyłaniających się w trakcie badań prowadzonych wśród radnych sejmiku województwa łódzkiego. W części odnoszącej się do rozważań teoretycznych autor zwraca przede wszystkim uwagę na fakt, iż zmienia się nie tylko postrzeganie regionów w Europie (stopniowy wzrost ich autonomii), ale również rola władz w regionie. Następuje proces odchodzenia od tradycyjnego modelu przywództwa w kierunku *New Public Management*. Podnosi tutaj również problem zmiennych kontekstowych i sytuacyjnych, wpływających na sposoby teoretycznego ujmowania przywództwa, mającego przecież charakter oddolny.

W części empirycznej tekstu M. Kotras skoncentrował się na opisie i interpretacji złożonych motywacji i strategii związanych z wykonywaniem przez radnych sejmiku wojewódzkiego swego mandatu. Owe motywacje i strategie interpretowane są z perspektywy rekonstrukcji charakteru przywództwa na poziomie lokalnym oraz ustalenia stopnia spójności wizji rozwoju regionu łódzkiego. Na podstawie analizy pogłębionych wywiadów swobodnych autor tekstu dochodzi do wniosku, iż trudno byłoby mówić o silnym, regionalnym przywództwie. Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z anonimowości regionalnych polityków, dwuwładzy w regionie (urząd wojewody), z braku wykształconej tożsamości regionalnej oraz z występowania problemów związanych z decentralizacją.

W tekście pt. *Ponowoczesna ucieczka od wolności?. Analiza fundamentalizmu religijnego jako współczesnej utopii* Ł. Kutyło stara się znaleźć odpowiedź na dwa podstawowe pytania, dotyczące fundamentalizmu religijnego we współczesnych społeczeństwach. Pierwsze z nich odnosi się do ustalenia przyczyn skłaniających ludzi do sięgania po wyjaśnienia życia społecznego, wytwarzane przez ruchy fundamentalistyczne. Drugie pytanie odnosi się do skutków wybierania takiej niedyskursywnej, ponadhistorycznej i transcendentnej drogi interpretacji porządku społecznego. Autor pyta, parafrazując E. Fromm'a

, czy przypadkiem nie jest to ponowoczesna „ucieczka od wolności” w liberalno-demokratycznych społeczeństwach.?

Społeczne konsekwencje uruchamiania perspektywy fundamentalistycznej do oceny i podejmowania działań zbiorowych kontynuowana jest w tekście pt. *Instrumentalizacja religii we ideologii radykalnego islamizmu. Na przykładzie oświadczeń liderów al-Kaidy*, autorstwa St. Kosmyki. Autor w pierwszej części tekstu zwraca uwagę na fakt, iż terrorysta motywowany religijnie, żyjący imperatywem *sacrum*, inaczej postrzega świat społeczny i swoje interakcje z innymi. Charakter jego posłannictwa sprawia, że pragnąc nadać rozgłos sprawie, w której realizację jest zaangażowany, nie przywiązuje dużej wagi do pozyskiwania zwolenników i sympatyków, do wchodzenia w dyskursywne relacje z przedstawicielami laickiego świata. Poczucie przynależności do nielicznego grona wybranych, „bożych szaleńców”, znienawidzonych, wyklętych, niezrozumianych, odrzuconych przez świat i osamotnionych w swej walce, stanowi nie tylko swego rodzaju legitymizację wyjątkowości terrorysty w relacji do *sacrum* ale również toruje drogę ku męczeństwu. Autor posługując się m.in. analizą treści oświadczeń liderów al –Kaidy ukazuje podstawowe sposoby zinstrumentalizowania na poziomie językowym religii w ideologii radykalnego islamizmu. Lektura tego tekstu, zwłaszcza zaś prześledzenie toku wywodów zawartych w oświadczeniach liderów al -Kaidy (w tym w oświadczeniach Osamy ibn- Ladena), kierowanych zarówno do współbraci w wierze, jak i do „niewiernych”, z pewnością pozwoli na lepsze zrozumienie istoty terroryzmu islamistycznego, stanowiącego jedno z poważniejszych wyzwań współczesnego, globalizującego się świata.

W tekście dwojga autorów: N. Mamul i T. Krakowiaka pt. „*Bycie ofiarą*” jako strategia w dyskursach o przeszłości, przedstawiony został jeden z istotnych mechanizmów aktywizowania przeszłości przez określone zbiorowości do interpretowania przez nie zarówno problemów teraźniejszości jak i przyszłości – dyskursowy topos „bycie ofiarą”. Choć poszczególne części tekstu odnoszą się do odmiennych gatunkowo wypowiedzi, odmiennych kontekstów sytuacyjnych, politycznych, społeczno- kulturowych a nawet cywilizacyjnych (wypowiedzi autobiograficzne mieszkańców Białorusi o samoidentyfikacji białoruskiej, oraz wypowiedzi poselskie z wybranych debat toczących się w polskim parlamencie tuż przed akcesją polski w struktury unijne), to jednak

wypowiedzi te powiązane są ze sobą poprzez wykorzystanie tej specyficznej strategii dyskursu.

Przykłady niedyskursywnych obrazów rzeczywistości, budowanych najczęściej przy użyciu wulgarnych określeń, zawarte są w tekście I. Desperat pt. *Nienawiść na łódzkich murach. Antysemityzm i homofonia*. Drobiazgowa, socjologiczna analiza najczęściej pojawiających się tekstów na murach łódzkich domów w różnych zresztą dzielnicach, pozwala autorce zrekonstruować specyficzny proces socjalizowania młodzieży w obrębie „mowy nienawiści”, której głównymi filarami są: antysemityzm i homofonia.

Tekst R. Mielczarka pt.: *Rzeczywistość w fazie liminalnej. „Kino moralnego niepokoju” jako forma międzypokoleniowego dramatu społecznego*, stanowi próbę zastosowania koncepcji dramatu społecznego V. W. Turnera do analizy i interpretacji zjawiska określanego mianem „kina moralnego niepokoju”. Autor tekstu odnosi się przede wszystkim do perspektywy społecznej zawartej w twórczości artystycznej reżyserów zaliczanych do tego nurtu, szczególnie zaś do twórczości K. Zanussiego. Zastosowanie Turnerowskiego pojęcia liminalności pozwoliło R. Mielczarkowi potraktować zjawisko „kina moralnego niepokoju” jako specyficzną formę prezentacji międzypokoleniowego dramatu społecznego. Odwołując się zarówno do perspektywy teoretycznej jak i do samej twórczości K. Zanussiego, autor ukazuje jeden z podstawowych fenomenów życia społecznego, polegający na tym, iż zarówno tworzenie jak i rozwój każdej zbiorowości możliwe jest jedynie dzięki okresowemu występowaniu momentów kryzysowych.

W tekście pt. *Teoria imperium jako teoria (anty)globalizacji*, B. Abramowicz koncentruje się na prezentacji różnych dyskursywnych wątków i perspektyw odnoszących się do współczesnych teorii globalizacji, znajdujących swe główne źródło w teorii imperium M. Hart’a i A. Negri’ego. Autor tekstu zwraca m.in. uwagę na to, że obserwowane, teoretyczne spory dotyczące istoty globalizacji wynikają przede wszystkim z niewystarczającego uwzględniania komplementarności trzech podstawowych płaszczyzn analizy: procesów składających się na globalizację, dyskursów na temat globalizacji, oraz oddziaływania tych procesów i dyskursów na kształt teorii globalizacji.

Tom zamyka tekst autorstwa Ł. Iwasińskiego, podnoszącego złożoną i wielowątkową problematykę cywilizacyjnych uwarunkowań współczesnego konsumpcjonizmu. Śledząc zróżnicowane wątki tematyczne oraz próbę ich operacjonalizacji na poziomie interpretacji

empirycznych, podejmowanych przez wielu autorów, Ł. Iwasiński formułuje zarazem fundamentalne pytanie – czy postmodernizm sprzyja ekspansji rynku i konsumpcjonizmowi?. Pytanie to jest zwłaszcza zasadne w sytuacji, gdy zmiany cywilizacyjne i kulturowe doprowadziły do przewartościowania założeń dotyczących nowoczesności.

Tak więc, choć poszczególni autorzy podejmują różne problemy będące przedmiotem analiz socjologicznych, to jednak problem zróżnicowanych obrazów rzeczywistości społecznej współczesnego świata, ujawnianych na poziomie zabiegów dyskursywnych i niedyskursywnych, stanowi nie tylko wspólną domenę wszystkich tekstów, ale może również być punktem wyjścia do pogłębionego wyjaśnienia wieloparadygmatyczności współczesnej socjologii.

Łódź 13 grudnia 2007 rok

Danuta Walczak-Duraj